



Березілля. Вічний театр ■  
Дев'яте мистецьке  
Berezillia. Eternal theatre  
■ 2000 ■ Ninth arts

Андрій Карпенко

# У пошуках втраченого ритуалу



«Гуцульський рік» Г. Хоткевича у відновленому Гуцульському народному театрі, яким відкривався фестиваль, виглядав не стільки «вічно», як просто архаїчно. Здається, час затримав свій лет і відступив на століття, замріявшись над підручником з історії. Ритуал підмінявся побутовою обрядовістю, тож із вищими силами спілкувалися по-домашньому і не без гумору, особливо... у сцені похорону. Під «грою» тут розуміли ніяке не перевтілення, а просто органічне перебування на сцені — без жодних витребеньок. Дивитися було ностальгійно-цікаво, але от вступати із цим «зразком» у XXI століття (як запропонував Сергій Проскурня) чомусь не хотілось...

Наче на іншому полюсі — зі спробою витворення модерного ритуалу — опинився театр Аріадон (Франція). Суто жіноча балетна трупа Карлотти Ікеди поєднала класику, народний японський танець Но, танець «обурення» Буто і техніку Грем в оригінальній версії. «Освячення весни» (в окремій програмі «Весна священна»), залишивши від знаменитої музики Стравинського

Мистецьке Березілля (вже восьме) цього разу присвятили ритуалу або, ще величніше, «вічному театру». На відміну від попереднього напівмаргінального фестивалю, присвяченого експерименту, цьогорічний набув більшого розмаху і представництва — було заявлено 17 країн і 5 українських міст, проте у фіналі через брак коштів програму скоротили. Ритуал створював інтригу кожному перегляду — в чому він, яким чином? І загалом, чи має місце сакральність у світі тотальної деміфологізації, профанації, розрахунку? Щиро хотілося не просто побачити ритуал — відчувати...

ріжки та ніжки, прямувало від Хаосу через Ерос до Космосу (як засвідчила режисер). Жіноча сексуальність то вихлюпується через край, то майже завмирає у рапіді: від дикого «поєдинку» до дивного магічного танцю-замовляння стихій. Та все це ніби діється в лабораторії, де невидимі «датчики» вимірюють синусоїди пристрастей. І не можеш позбутися присмаку стерильної штучності цього «освячення».

Під ритуалом розуміють і актуалізацію міфу. І один із таких справжніх сучасних неідеологічних міфів — «Маленький Принц» А. де Сент-Екзюпері, недаремно названий французами кращою книгою XX століття. Інопланетна дитина — сучасний месія — розкриває фальш та абсурдність наших цінностей, повертає до простої і навіть жорстокої істини. Постановка «Маленького Принца» в студентському театрі з Братіслави (проект «Ляльковий театр — скарбниця ритуалу») нагадувала магічний фокус аматорського гатунку. Чорний кабінет, набір гарних предметів — вигаданих зорових образів. Але лялька Принца, ніби взята з телереклами, виглядає



механістично і недоречно, а з Авіатором (він же режисер) нічого не відбулось — із новонаверненого він перетворився на «телепроповідника», який виголошує одкровення як штампи...

Внесення до «ритуальної» програми **«Вишневого саду»** А.Чехова Харківського театру імені Т.Шевченка щонайменше дивувало. Та процитовані слова В.Кучинського (режисер вистави), що час повертати сакральність у театр, що театр — це монастир, прояснили дещо. Проте, якщо сцена й була монастирем, то так, ніби зішлись католики і протестанти, де кожен безуспішно намагається перетягнути ідентичність у свою віру (маю на увазі академічний театр з його акторськими кліше і студійний — особливою атмосферою). Раневська-А.Роговцева викладала мозаїку з минулих барв, відчужена від обох. Єдине — сценографічні образи намагалися встановити перемир'я, проте на цьому «полі битви» було незрозуміло, заради чого?..

Ще один різновид «ритуального» поєдинку режисера з театром продемонструвала вистава з Івано-Франківська **«Галілео Галілей»** за Б.Брехтом. Режисер М.Гринишин перед виставою чесно і гордо попередив, що Брехта там шукати марно, проте сюжету не змінив, і тексту там звучить багато, хоча він і розкиданий на акторів дещо безсистемно. Зовнішня динамічність, а точніше, суєтність разом із майже безперервною різноманітною музикою, яку марно намагаються перекричати актори, — на тлі... майже нульової внутрішньої дії. Себто дію цю спробували підмінити калейдоскопом образних картинок: Галілей розіпнутий на дошці-глобусі (прозора аналогія з месією), який крутиться вусебіч. У фіналі ж він надсадно кричить і «ламається» не від розпання, ні, навпаки — від звільнення! Всі інші виконують роль знеособленої «сірої маси» у сірих же чернецьких строях і симетричних мізансценах. Щоправда, у цей візуальний «ритуал» не включено, здається, не лише глядачів, а й самих акторів.

Ще до відкриття (хоч і в межах Березилля) Ірина Волицька презентувала моновиставу **«Білі мотилі, плетені ланцюги...»** за новелами Сте-

фаника. Дійство справді мало риси ритуалу — поховального, бо єдине, що об'єднувало фрагменти у цілість — тема смерті і обрядові атрибути, зокрема ритм, який вибивався навіть колінами і ліктями чи дитячим коником-гойдалкою. Речі, позичені з народної обрядовості, змінили підтексти. Але натомість дійство мутувало і втрачало атрибути театрального видовища — наскрізну дію, врахування психології сприйняття, закодоване в класичній структурі з кульмінацією і розв'язкою. Воно рухалось по колу, бо час зупинився, як у пеклі. Закон збереження енергії — коли щось набуваєш, щось і втрачаєш.

Паралельно до Березилля театр-кафе «Колесо» справляв «власне весілля», організувавши фестиваль моновистав. Завітавши на одну з них — **«З життя людини та історії людства»** молдовського монотеатру Думітру Фусу, побачив ще одну варіацію на тему ритуалу — колаж із творів Александрі, Емінеску, Шекспіра, Блока, Філіпа нагадував шаманське дійство з тамбурином, от тільки виконував його актор в чиновницькому костюмчику з краваткою і такою ж претензійністю та зверхністю у грі. І це абсурдне поєднання видалося узагальненим образом бачених нібито ритуальних вистав (за винятком «Мотилів...», але це окрема розмова). Зауважу, і тема ця, і така її інтерпретація нині невинновипадкові. У пошуках духовного стрижня театр починає повертатися до витоків, пратеатральних форм, але чого тут більше: ритуальності чи псевдогри в неї, сакральності чи пози? Чи можлива церемонія без віри? Чи так уже безпечно торкатися магії «не знаючи броду»? Все-таки театр тим-то й відрізняється від свого прародителя, що говорить на рівних — з особистостями, а не на рівні колективного підсвідомого... Звісно, враження від фестивалю було фрагментарним і, можливо, інші фрагменти були інакшими. А може, просто і не треба було шукати того ритуалу, химерної сакральності, адже обряд — не лише прототеатр, а й «недотеатр»? І якби не афішна дезорієнтація, можна було просто дивитися все, як звичайні вистави, а що потрапить у «вічність» — вирішувати не нам...

■ Сцена з вистави «Галілео Галілей» Б.Брехта. Івано-Франківський музично-драматичний театр ім. І.Франка.

■ Лідія Данильчук у виставі «Білі мотилі, плетені ланцюги...» за новелами В.Стефаника. Режисер Ірина Волицька.

